

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XXXVI. De sortilegiis, auspiciis, & aliis divinationum generibus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

De sortilegijs, auspicijs, & alijs divinationum generibus.

ABSOLUTIS omnibus reliquis theologiae philosophiaeque praeceptorum Germanorum partibus, restat nunc, uti pauca etiam quaedam de divinationum generibus dicantur. Cicero igitur, sub initium libri primi de divinatione; *Gentem quidem, inquit, nullam video, neque tam humanam atque doctam, neque tam immanem, tamque barbaram, quae non significari futura, & à quibusdam intelligi praedictique posse censcat.* Et lib. II: *Omnes reges, populi, nationes, utuntur auspicijs.* Aelianus, variat. historiar. lib. II, 10 cap. xxxi: *Αἰγυπτίη ἢ βαρβαρῶν οἱ ποσειδημονίῳ Ἰνδοί, κελτοί, ἔ λιγυρίσιοι, ἔ ἀναί ηἰεῖς, καὶ ποσειδῶν ἡμῶν, ἔ ποσειδημονίῳ τὰ μέλλοντα, ἔ διὰ ὀρνίθων, καὶ διὰ συμβόλων, ἔ διὰ ἀστέρων, ἔ δι' ἄλλων ἡμῶν μαθημάτων, ἔ διδασμάτων.* hoc est: *Praedicti autem barbari, Indi, Celtae, & Aegyptii, & esse deos adfirmant, & nostri curam gerere, & praesignificare nobis futura, per aves, signa, seu omina, per exsta, & alias quasdam observationes atque documenta.* De barbarissimâ tum temporis atque immanissimâ gente Germanis discretè testatur auctor noster, in dicto libro de Germaniâ, auspicia eos sortesque ut quos maximè observasse. Ars certè, sive scientia divinandi, meritò vetustissimam sibi vendicaverit originem; ut quæ & ipsa primum in Asiâ nata sit; atque inde in gentium dispersione per cunctas pariter orbis terrarum parteis diffusa. Ante tamen inundationem terrarum, jam tum in primâ mortalium aetate exstitisse, haud temerè adfirmaverim. auspicia quidpè nescio quid sentiant, corvum atque columbam avis à Noacho post cessationem aquarum ex arcâ emissos. Cicero, initio lib. I de divinatione; *Vetus, inquit, opinio est, jam usque ab heroicis ducta temporibus, eaque & populi Romani, & omnium gentium firmata consensu, versari quamdam inter homines divinationem, quam Graeci μαυρίδιω adpellant, id est, praesensionem, & scientiam rerum futurarum.* Heroica tempora nulla alia fuerunt, quàm quibus Noachi nepotes, post lingvæ primævæ ad Babylonem confusionem, colonias, sive gentium semina in universas terrarum parteis deduxerunt. Sive igitur ex certo aliquo fonte, seu ex suo ipsius iudicio Cicero divinandi artem ab heroicis temporibus deductam censuit; convenit certè hæc opinio dictis Noachi avibus; quarum indicio ille aquas recessisse cognovit. At licet auspicia ab inundatione demum terrarum initium cepisse videantur; tamen haruspicinam, quæ exsta inspiciebat, quæque ex lapsu immolatae victimæ è fluxu sanguinis, è palpitatione membrorum divinabat, & item sortilegia, jam ante inundationem summissè originem putaverim. Cicero, libro proximè dicto: *similis est haruspicum responsio, omnique opinabilis divinatio. conjecturâ enim nititur: ultra quam progredi non potest. ea fallit fortasse nonnumquam: sed tamen ad veritatem sepius dirigunt: est enim ab omni aeternitate repetita. in qua quum penè innumerabiles res eodem evenirent, eisdem signis antegressis; ars est effecta, eadem sæpe animadvertendo, atque notando.* Sic Diodorus, lib. V, Celtarum nostrorum haruspiceis fidem divinationis inter suos invenisse ait *παλαιὰ ἡμῶν καὶ πλεονεξία ποσειδημονίῳ, id est, à longinquâ vetustâque observatione.* Ut res sese habeat; omnis certè divinandi scientia atque observatio unam eandemque habuit originem, in Asiâ, ante gentium dispersionem. Eâ quomodò Germani nostri usi sint, indicare, in praesens mihi cura est. Cicero, de divinatione lib. II. in tria eam distribuit genera; in haruspicinam, auspicia, ac sortes. De haruspicinâ, quæ exsta spectabat, jam satis abundèque superiori capite intellectum puto. nunc igitur de auspicijs ac sortibus dicendum. ac primum de sortibus; ordine ab auctore nostro sic observato. Notandum autem, & sortibus & auspicijs praemissâ fuisse sacrificia; per quæ dii exposcebantur, uti futura significarent. Exemplum est in Romulo ac Remo, novæ urbis nomen per auspicia captantibus: de quibus ita Dionysius Halicarnassensis, lib. I: *Ἐκέλευον αὐτοὺς ποσειδημονίῳ τῆς θεοῦ ἐρεθὶ τὸ νομισθῆναι, Φυλάτῃν οἰωνῶν αἰσίῳ;* id est; *Iussit eos, per actis legitimis sacris, observare faustas aliteis.* Auctor igitur noster, in dicto libro de Germania: *Sortium, inquit, consuetudo simplex. virgam, frugiferæ arbori decisam, in surculos amputant; eosque, notis quibusdam discretos, super candidam vestem temerè ac fortuito spargunt. mox, si publicè consulatur, sacerdos civitatis, si privatim, ipse pater familiae, precatus deos, calumque suspiciens, ter singulos tollit: sublato secundum impressam antè notam interpretatur.* Ne hoc quidem Germanorum proprium, sed cum alijs gentibus commune; manifestissimo indicio. hoc ipsum quoque sortilegii genus ex Asiâ in Celticam, cum reliquis divinationum generibus, delatum. Herodorus, lib. IV: *Μαυρίδιω ἢ Σκυθῶν εἰσι πολλοί, οἱ μαυρίδιω ῥάβδοι (ἢ ἰπείησι πολλῆσι ἄθε. ἰπείησι Φακίλῃσι ῥάβδοις μεγάλῃσι ἐνείκων), ἡέντες χαμῶν διεξιλοῦσι αὐτοὺς. ἔ ἴπῃ μίας ἐκῶς ἡ ῥάβδον ἡέντες, ἡεσιζῆσι. ἀμα πλέροισι τῶντι,*

figura . 34 .

ταῦτα, σωλήσει πᾶς ῥάσδης ὀπίσω, Ἐὐπερὲς μίαν σωλήσει. αὐτῆ ἰδίῃ τῇ ἡμετέρῃ περὶ σφίσι.
 Οἱ δ' Ἐνάερες, καὶ οἱ Ἀνδρόγυνοι πῶς ἂν φροδίτῳ σφί λέγουσι μαστικῶν δένων. Φιλύρης ἂν Φλοιῶ μα-
 τῶν), ἰπταῦν δ' Φιλύρην τεύχεα ἔχον ἄσπαστικῶν ἐν τῷ δακτύλῳ τῷ ἐπιπέδῳ, καὶ ἄσπαστικῶν ῥα.
 hoc est: Apud Scythas permulti sunt divinatores, qui pluribus virgis salignis divinant, ad hunc
 modum: Grandeis virgarum fascēs postquam attulerunt, humi positos dissolvunt, & separatim pon-
 nentes earum singulas, vaticinantur. simulque, dum hæc dicunt, virgas rursū convolvunt, &
 singulatim in unum componunt. atque hæc illis tradita à majoribus divinatio. Evares autem, at-
 que Androgyni ajunt sibi à Venere traditam divinandi scientiam: qui tiliæ fronde vaticinantur.
 Tiliam ubi quis trifariam sciderit; digitis eam implicando, ac resolvendo tractat: atque in hunc
 10 ritum de futuris prædicit. Hoc equidem Scythici fortilegii genus licet ab illo Germanorum
 aliquanto diversum; tamen ex eodem fonte eadēque origine profluxisse, fatis adparet.
 In primis autem antiquitas scientiæ proditur eo, quod non ab se inventam, sed à majori-
 bus illi, hi ab ipsâ jam inde Venere sibi traditam, Herodoti ævo prædicarunt. In Germa-
 norum autem fortibus id obiter notandum, quod his etiam candidus intercessit colos,
 quemadmodum omnibus aliis rebus divinis.

Porro idem noster sic de fortibus simulque auspiciis pergit: Si prohibuerunt, nulla de
 eadem re in eundem diem consultatio. sin permissum; auspiciorum adhuc fides exigitur. Et illud
 quidem etiam hic notum, avium voces, volatusque interrogare. Malunt quidam heic pro no-
 tum, legere natum. quibus an subscribam, vix equidem scio. miror tamen, cur auctor mi-
 20 raturus, illud etiam in Germaniâ notum; quum jam antea adfirmaverit, auspicia Germanos
 fortis que ut quos maxime observasse: & de consanguineis eorum, aliâ Celtarum parte, Gal-
 lis Justinus, lib. xxiv, augurandi studio eos præter ceteros valuisse. cujus rei exemplum Ci-
 cero, de divinatio. lib. 1, in Deiotaro, Gallorum in Asiâ rege, refert: quem nihil unquam nisi
 auspicio gessisse, veluti cum admiratione memorat. Quapropter natam apud Germanos
 auspiciorum scientiam conjicere poterat Tacitus ex eo, quod maxime omnium gentium
 eam & callebant, & observabant. Quod verò Cicero, in dicto libro, Cilicibus, Pamphy-
 liis, Pisidis ac Lyciis, excellentiam diætæ scientiæ præ aliis adscribit; id nihil Taciti Justinique
 auctoritati ac fidei derogat. quidpe Cicero parum Galliæ, multoque minus Germa-
 niæ ritus moresque cogniti fuere; ut qui numquam eas terras ingressus est. dictarum
 30 autem Asiæ nationum consuetudines ipse coram diligentius perdidicisse potuit, dum eis
 cum potestate præfesset; uti ipse testatur eodem loco. De auspiciorum virtute prisca quid
 senserint mortales, liquidò indicat Ammian. Marcellinus, lib. xxi. Auguria, inquit, & aus-
 picia, non volucrum arbitrio, futura nescientium, colliguntur; nec enim hoc vel insipiens quis-
 quam diceret: sed volatus avium dirigit deus; ut rostrum sonans, prætervolans pinna, turbido me-
 tu vel leni, futura præmonstret. amat enim benignitas numinis, seu quod merentur homines, seu
 quod tangitur eorum affectione, his quoque artibus prodere, qua impendent. Sententia sanè in-
 digna homine à Christianâ religione haud perinde alieno. Ceterum ex hoc auctore, si-
 mulque ex Taciti verbis, supra citatis, adparet, voces volatusque avium maxime eos notasse.
 Sic & Ovidius, trist. lib. 1, eleg. viii:

Lingvæ servata pennæ dixit avis.

40 Et Lucanus lib. 1:

Fulminis edoctus motus, venasque calentes
 Fibrarum, & motus errantis in aere penna.

Silius Ital. lib. 1: — Huic superos sentire momentis
 Ars fuit, ac pennâ monstrare futura magistrâ.

Valer. Flaccus Ἀργοναυτικῶν lib. 1:

Cui genitor tribuit monita prænoscere divum,
 Omnia; seu flammæ, seu lubrica cominus exsta,
 Seu plenum certis interroget æra pennis.

50 Cicero de Gallorum auspiciis sic scribit, in secundo de divinatione: Externa auguria, que
 sunt non tam artificiosa, quam superstitiosa, videamus. Omnibus ferè avibus utuntur: nec admo-
 dum paucis. alia illis sinistra sunt, alia nostris. Solebat ex me Deiotarus percunctari nostri augurii
 disciplinam: & ego ipsius, dii immortales, quantum differebat! ut quedam essent etiam contraria.
 Atque iis semper utebatur. Gallorum Germanorumque auguria fuisse inter se similia ac pa-
 ria, haud dubitandum; quia unius gentis Celticæ fuere nationes, omnibus ferè aliis etiam
 morum rituumque partibus pares.

Porro auctor noster, eodem lib. de Germaniâ: Proprium gentis, inquit, equorum quoque
 præfagia ac monitus experiri. Publicè aluntur iisdem in nemoribus ac lucis, candidi, ac nullo mor-
 tali

tali opere contacti. quos pressos sacro curru sacerdos, ac rex, vel princeps civitatis, comitantur, hinc usque ac fremitus observant. nec ulli auspicio major fides, non solum apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes. se enim ministros deorum, illos conscios putant. Ditarus quoque, in chronico, lib. v 1, suo arvo in Luiticiorum natione praeflagium equinum notavit, verum ritu paullum diverso. Equam, inquit, qui maximus inter alios habetur, & ut sacer ab his veneratur, super fixas in terram duorum cuspidis hastilium, inter se transmissorum, supplici obsequio ducunt: & praemissis soribus, quibus id exploravere prius, per hunc, quasi divinum, denuò augurantur: & si in duabus his rebus par omnium apparet, factis completur. Proprium hoc praeflagium, ait Tacitus, fuisse Germanorum, ego verò dubito, an non & Sarmatis, & Persis id fuerit, ejus arvo, commune. Sarmatae certè, sive Slavi fuere Luiticii; quos nunc Lufatios vulgò vo-
cant. & in exercitu Xerxis, Persarum regis, qui bellum Graeciae intulit, fuisse τὰς πῖπυας
ἑστῶτες ἐπὶ τῷ ἄρματι τῷ ἵπῳ, id est, equos sacros, & curru sacrum, auctor est Herodotus, lib. v 11.
& in Cyri exercitu, quum Babylonem is peteret, fuisse ἱπῶς ἰπῶες ἄδουδες, id est, sacros equos
candidos, idem est testis, libro 1. Unde equidem collegerim, hunc etiam Germanorum ritum
fuisse vetustissimum, in Asia ante gentium dispersionem exortum.

Aliud hinc praeflagii genus subjicit continuo auctor noster, his verbis: Est & alia observatio auspicio-
rum; quae gravium bellorum eventus explorant. Ejus gentis, cum qua bellum est,
captivum, quoquo modo interceptum, cum electo popularium suorum, patrii quemque armis, com-
mittunt. victoria hujus, vel illius, pro praedictio accipitur.

Atque haec sunt genera divinationum, quae Tacitus Germanis usitata recenset. Alia etiam, praeter haec, habuisse eos, haud dubium est. Plinius, lib. xxx, cap. 1, omnem augu-
randi divinandique scientiam magicam adpellans artem; Britannia, inquit, hodieque eam at-
tonitè celebrat, tantis ceremoniis, ut dedisse Persis videri possit. adeò ista toto mundo consensere,
quamquam discordi, & sibi ignoto. paullo autem ante: Primus exstat, ut equidem invenio,
commentatus de eà Osthanes, Xerxem regem Persarum in bello, quod is Graeciae intulit, comitatus.
Initio verò capituli 11: Ut narravit Osthanes, species ejus plures sunt. namque & ex aqua, & ex
sphaeris, & ex aëre, & ex stellis, ex lucernis, ac pelvibus, securibusque, & multis aliis modis divi-
na promit: praeter eam umbrarum inferorumque colloquia. Omneis hos modos, vel saltem ple-
rosque, non solum Britannos, sed reliquos etiam Celas exercuisse, ex Germanorum con-
jicio exemplo, quod Plutarchus adnotavit in vita Caesaris; praedium hujus commemorans
quod cum Ariovisto, Marcomannorum rege, in Gallia commisit. Ἐπὶ τῷ μάκρον, inquit, ὡς
τὰς ἡμιβλίωσι τὰ μαντεύματα τῶν ἱερῶν γυναικῶν, αἱ πλεῖστον δυνάμει προσβλέπειται, καὶ ῥομάτων ἐλθόντων
& ἰσχυρῶν πικρῶν ἰσχυρῶν, ὅσοι ἴσως μάχην πηροῦ πρὸς τὴν Πηλιάμηναι νίκην ὁλοῦ. hoc
est: Magis etiam eos retardaverunt sacrarum feminarum vaticinationes: quae inspectis amnium
vorticibus, fluentorumque gyris ac fragoribus notatis; certis inde signis futura praedicebant. haec
praedium ante novam lunam committere verabant. Ceterò Plinius, toto libro trigesimo, vari-
os magicæ artis modos recenset, partim rerum naturæ congruentibus, partim
veneficiis obnoxios. quos omnium pariter olim gentium tenuisse sacerdotibus, seu theolo-
gos, philosophosque, ac palam exercuisse, supra, cap. xxiv, ostensum est. Easdem magi-
cas, seu veriùs veneficas artes etiam nunc, non modò apud barbaras profanasque gen-
teis, sed inter Christianos quoque vigere, nihil mirum sit: quandoquidem idem humani
generis sævissimus hostis Satanus, qui ab initio mox in primis mortalibus, deo rebellibus
Caini posteris, eam seminavit, hodieque & vivit & humano generi infidiatur; plurimam-
que ejus partem, cum his, tum aliis illecebris, in eundem secum aeternum illum trahit
ignem. Credat nunc, quisquis velit, sagas magosque nullos esse, nec arte suâ quidquam
posse. Quod tamen credere prorsus neminem ego existimo, nisi cui aut ipsa divinarum,
juxta humanarumque rerum ignorantia imponit, aut nefandus ille, nimumque (heu dol-
or!) inter etiam Christianos hodie pervagatus ἀγιστῶδες pervaderet. Verum jam inde à pri-
mis fuere sæculis, qui adfirmare haud veriti sunt, totam de deo immortalis opinionem fictam esse
quod testatur Cicero, in primo de naturâ deorum. unde illi etiam nati sunt versus, qui Pe-
tronio Arbitro adscribuntur, homini in libidines & impietatem effusissimo. sunt autem isti:

Primus in orbe deos fecit timor: ardua cælo
Fulgmina cum caderent, discussaque mœnia flammis,
Atque ictus flagraret Aethos: mox Phœbus ad ortus
Lustratâ dejectus humo, Lunæque senectus,
Et reparatâ honos, hinc signa effusa per orbem,
Et permutatis disjunctus mensibus annus,

Projecit

*Projecit vitium hoc. atque error jussit inanis
Agricolæ primos Cereri dare messis honores,
Palmitibus plenum Bacchum vincere, Palemque
Pastorum gaudere manu. natat obrutus, omni
Neptunus demersus aquâ: Pallasque cavernas
Vindicat. Et voti reus, & qui vendidit orbem,
Iam sibi quisque deos avido certamine fingit.*

Certè infinitus eorum etiam inter Christianos nunc reperitur numerus, qui cum illo sentiant Celio, de quo ita Martialis, epigram. lib. IV:

10 *Nullos esse deos, inane cælum
Adfirmat Celius; probatque, quòd se
Factum, dum negat hoc, videt beatum.*

Quâ opinione animo obdurato, aut scèdissimis voluptatibus libidinibusque volutantur, aut in omnis generis flagitia sceleraque nefanda ruunt: adeò, uti cælum terramque & omnia inter se miscere haud vereantur, modò queant. Liceat heic cum Boëthio exclamare:

*Heu quàm precipiti merfa profundo
Mens hebet, & propriâ luce relicta,
Tendit in extremas ire tenebras!*

Sed his si tantisper animum à teterrimi hostis sui, principis tenebrarum, vinculis sibi vindicare daretur, donec ea, quæ suprà ex omnium gentium theologiâ collegi, mecum penitus cognoscerent: certè, si non unâ sacrorum apud Christianos librorum auctoritate, saltem univèrsarum gentium unanimo inducerentur consensu, esse deum, esseque eum, quem sacra nobis ostendit Christianorum theologia. Ego equidem ista fortassis, ut alieno in opere, fufius copiosiusque tractavi, quàm par erat. verùm dari veniam mihi, æquum cenfeo; quandoquidem prisca illa Germanorum meorum theologia, parè ab Græcis Latinisque auctoribus adnotata, explicari aliter, primæque suæ origini adferri nequiverit, nisi ex dicto omnium reliquarum gentium consensu. Nec indignum videatur, patriæ me gentis eam præstitisse operam honori, quam alius quispiam Græcorum Latinorumque impendisset nomini, nam & Celtæ nostri non pauca, sed multa de cælo ac sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine & formâ, de rerum naturâ, de deorum immortalium vi ac potestate, ac quid ii velint, disputarunt, juventutisque transdiderunt; ut suprà è Cæsaris ac Melæ intelleximus monumentis. ubi fortasse haud pauca etiam veriora, quàm quæ aut Græcorum aut Latinorum de iisdem rebus prodiderunt sapientissimi. Haud levia sanè notasse videntur in Celtarum simul & Assyriorum Persarumque philosophiâ Aristoteles & Sorion, ob quæ antiquiorem eam Græcorum philosophiâ duxerunt; ut testis est Diogenes Laërtius, in proœmio. Certè, quantum ex suprà disputatis judicare licet; vix umbram veræ illius sapientiæ, à primo mortalium Adamo traditæ, adnotarunt in tot tantisque monumentis suis Græci. quam tamen ipsam ex Aegypto eos hausisse, postquam suam domi per ingenitam vanitatem prodegissent, suprà ostensum est. Contra verò ex iis, quæ tam parè illi de Celtarum nostrorum Aegyptiorumque ac Persarum theologiâ memoriæ prodiderunt, satis adparet, longè meliorem hos verioremq; ac planiorem tenuisse rerum divinarum juxtâ atque humanarum notitiam: adeò, ut verissimum sit testimonium Aeliani, quod variat. histor. lib. II, cap. xxxi, his reliquit conscriptum verbis: *καὶ τίς σὺν αὐτῶν ἐπισημασθεῖ τῶν βαρβάρων σοφίας; εἴγε μηδεὶς αὐτῶν εἰς ἀθεοποίησιν ἐξέπεσε; μηδὲ ἀμφιβάλλεσσι περὶ θεῶν, ἀεὶ γὰρ εἶεν, ἢ ἄνεισιν, καὶ ἀεὶ γε ἡμῶν Φροντισέσων, ἢ ἂν. ἀδοῖς γὰρ ἐνοῖαν ἔλαβε πιαύτιον, εἴαν ὁ Εὐήμερος ὁ Μεσολεῖος, ἢ Διοφύτης ὁ Φρόξ, ἢ Ἰππῶν, ἢ Διαγόρας, ἢ Σωσίας, ἢ Ἐπίκουρος, ἢτε Ἰνδός, ἢτε Κελτῆς, ἢτε Αἰγύπτιος. λίγυσι δὲ τῶν βαρβάρων οἱ περὶ φημί, καὶ αἰεὶ θεός, ἢ περὶ οἰνῶν. καὶ ὑπερὶ τέτων ἰατρῶν ἐχοῖσιν τὴν πῖπιν ἴουσι τε καθαρώς, καὶ ἀγνοῦσιν ὅσους, ἢ τελευτῆς τελέσσι, καὶ ὀργῶν φυλάττειν νόμον, ἢ τὰ ἄλλα περὶ αἰσῶν, ἐξ ὧν, ὅτι σὺν θεῶν ἰατρῶν καὶ σέβασσι, ἢ ἡμῶν (ὡμολογή). id est: Et quis non Barbarorum sapientiam*

50 *laudibus extollat? siquidem nemo eorum ad contemptum deorum umquam prolapsus est; neque in dubium vocant, sintne dii, an non sint, & curent ne res humanas, an non. Nemo igitur neque Indus, neque Celta, neque Aegyptius, eam cogitationem in animum induxit, quam vel Eucnemus Messenius, vel Diogenes Phryx, vel Hippon, vel Diagoras, vel Sosias, vel denique Epicurus. sed barbari isti, quos dixi, contendunt & esse deos, & nostri curam gerere. Atque hæc immotâ fide tenentes, purè rem divinam faciunt, sanctè vitam agunt, ceremoniæ obeunt, orgiorum legem observant, & alia patrant, ex quibus certum est, quòd deos obstatè colant, & venerentur. Adcò scilicet, cum Aegyptii, Assyrii, Persæ & Indi, tum Celtæ nostri, majorum theologiam, sive sapientiam, quam illi ab Adamo acceptam iis tradiderant, diligenter ac sedulo, summâque*

6um

cum reverentia ad Aeliani etiam usque tempora custodiverunt: quum jam dudum Græci in abominandum istum ἀθυσμὸν prolapsi essent. Vulgaris equidem hæc fuit apud Græcos atque Latinos, jam multis ab inde sæculis, & nunc etiam nostris theologis est opinio, omnibus homines, duce naturâ, sine ullâ doctrinâ, habere anticipationem quamdam dei sive deorum: eoque esse factum, uti nulla usquam gens reperta fuerit sine deorum cultu ac veneratione. Verum huic ego opinioni haud temerè subscripserim. nam duce naturâ, quæ nobis post Adami lapsum tota corrupta vitiosaque mansit, nec boni quidquam, nisi suppeditante Spiritu sancto, concipit, Protagoram potius eò pervertum fuisse crediderim, uti omnino negaret sese de diis habere, quod liqueret, essent, non essent, qualesve essent: & multo magis Diagoram illum Melium, & Theodorum (indignum hoc nomine) Cyrenai-
cum, qui nullos omnino esse putaverunt. è quorum numero innumeri alii olim fuere, & etiamnum inter Christianos quoque reperiuntur. Certè, quidquid natura in nobis possit, eâ duce pro se quisque excogitare nequivit, esse deum, esseque unum supremum atque æ-
ternum, qui cælum, & terram, & sidera, & angelos, & primum hominem creaverit: angelorum verò quosdam imperium supremi Dei adfectasse, bellumque illi molitos: ex quorum lapsu factam Typhonis reliquorumque dæmonum generationem: animas hominum esse
immortales; corporibus hæc semel intereundum; & post multas sæculorum revolutiones in aliam æternamque vitam redeundum: mortalium genus aliquando aquarum cluvione fuisse deletum, præter Noachum, quem alii alio adpellaverunt nomine, & ejus familiam: mundum tandem igni vel absumentum vel purgatum iri. dein, cultus etiam divini ceremo-
nias atque ritus si consideres; animalium immolationibus placandam esse divini numinis iram, gratiamque ejus exposcendam: nihil neque publicæ neque privaræ rei majoris aliquid momenti sine factorum intercessione esse occipiendum: in sacris verò rebus omnibus album observare colorem, & reliquos ritus, quos paucis supra indicavi. Hæc, inquam, atque talia, quum universæ non modò in nostro hoc, quem Europæ, Asiæ, Africæque vocabulis distingvimus, sed in extero etiam, longèque remotissimo orbe crediderint gentes, ac religiosissimè observaverint; non naturâ duce, sine aliquâ doctrinâ, singulas per se didicisse, sed majorum traditionibus, jam inde à primo mortalium Adamo manantibus, accepisse, ut supra ostentum, certum est. Atque hinc sunt illæ Græcorum sapientum voces: ὡς περὶ ὁ παλαιὸς λόγος. ὡς οἱ παλαιότατοι λόγοι. ὡς Φασὶν οἱ ἀρχαῖοι. ὡς Φασὶν οἱ πρεσβύ-
τεροι. id est: ut antiquus est sermo; ut antiquæ ferunt traditiones; ut ajunt veteres; ut prisca mortales adfirmant. unde etiam illud Plutarchi, in libro de Iside: Διὸ καὶ πεμπύλαι αὐτῆ κατὰ τὴν ἐκ θεολόγων ἔ νομοθετῶν εἰς τὴν ποιητῆς καὶ φιλοσόφου δόξαν, ἢ ἀρχαῖον ἀδελφωτικὸν ἔχουσι, ἢ ἢ πῆτι ἰσχυρὰν καὶ δυσεξάλληλον. σὺν ἐν λόγοις μόνον, εἰδὲ ἐν Φήμαις, ἀλλὰ ἐν τῆ τελεταῖς, ἐν τῆ ἰουσίαις, καὶ βαρβαροῖς, ἔ εἰλησι πολλὰ καὶ περὶ φερουδύλω. id est: Proinde vetustissima à professoribus rerum sacrarum & legum latoribus derivata in pœtas atque philosophos est opinio, auctore incognito, sed fide firmâ & indelebili, non in sermonibus tantum & rumoribus, sed & in mysteriis ac sacrificiis tam barbarorum, quàm Græcorum, longè latèque pervagata.

Hunc igitur fontem, hanc originem, hoc principium habuit, non modò Celtarum nostrorum, sed omnium pariter per orbem terræ gentium theologia, ac reliqua sapientia; 40 non à Græcis, ut plerique volunt cum Diogene Laërtio; nec à Celtis, vel Persis, vel Indis, vel Aegyptiis, vel Assyriis, ut Aristoteli, Sotioni, & aliis visum; sed à primo omnium mortalium patre MANNŌ: qui ipse primus doctorem habuit eundem, quem originem conditoremque sui, supremum illum æternumque ΤΗΕΥΤΗ. cui pro tantis donis sit honor, laus, & gloria, in sæculorum sæcula; amen.

CAPUT XXXVII.

De rerumpublicarum apud prisca Germanos formis. ubi simul ostenditur, quo modo imperia initio in gentibus nata.

SATI haecenus de prisca Germanorum gentis religionibus, & sacrorum ritibus, postquam dictum est; ordo rerum nunc poscere videtur, uti de publico etiam populorum regimine quædam dicantur; paucisque monstretur, quænam fuerint per universam olim Germaniam rerumpublicarum formæ.

Tria potissimum quum sint omnium rerumpublicarum genera, sive tres formæ, MONARCHIA, ARISTOCRATIA, & DEMOCRATIA; quas auctor noster, annal. lib. IV, his interpretatur verbis; *Cunctas nationes, & urbes, populus, aut primores, aut singuli regunt*: duas ex his tantum, *Democratiam*, ac *Monarchiam*, id est, *populi, & singulorum*, qui reges dicuntur,